

Lonovics József Majláth György fölötti emléke- szédének változatai¹

Busku Anita Andrea

Lonovics József (1793–1867) az 1860-as években a konzervatívok fontos egyéniségének számított. Melki, majd bécsi emigrációjából hazatérve, az amnesztia tisztítótüzén átesve ismét a politikai csatározások meghatározó szereplőjévé vált. Noha fénykorát húsz–harminc esztendővel korábban élte, a hosszú hiátus után újra összeült országgyűlésen, illetőleg az ahhoz kapcsolódó előkészületek és lezáró tárgyalások során ismét bekapcsolódhatott a törvényhozási folyamatba. Lonovics egri kanonokként, majd csanádi püspökként tapasztalt államférfinak számított, s konzervatív, dinasztiapártoló habitusát messzemenőig érvényesítette azokon kívül is.²

Majláth Györggyel (1786–1861), az országbíróval mind politikai irányultságuk, mind emberi habitusuk és szónoki stílusuk több közös vonást mutat. Némileg eltérő életútjuk – Lonovics főpap, míg Majláth nemesi származásából eredő pozíciók birtokosa – leginkább a Windisch–Grätzhez, Bicskére indult küldöttségben ért össze, ahol mindkettőjük személyét egyaránt elutasította ugyan a herceg s így az uralkodóház, ám halálukkor egyértelműen (kormánypártiak és ellenzékiek) egyként búcsúztak tőlük, mint a nemzet nagyjaitól.³

Tekintve, hogy Lonovics József emlékezete meglehetősen elhanyagolt, személye méltatlanul elfeledett, írásainak közreadása, illetőleg elemzése kiemelkedően fontos feladat. Szükségesnek látjuk, hogy eredeti formájában lehetővé váljon a kutatás számára leghíresebb emlékebeszédének kézirata, illetve az abból levonható tanulságok.⁴ A szöveg ugyanakkor nem ismeretlen, hiszen megjelent nyomtatásban még a keletkezésének évében.⁵ Történeti, retorikai vonatkozásait jelen esetben nem tisztünk vizsgálni, e

¹ A publikációt megalapozó kutatás a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú Nemzeti Kiválóság Program - Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése országos program című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

² Ld. Pálffy Mórival folytatott levelezését: Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára (továbbiakban: OSzKKt.) Fol. Hung. 1920. (= Lonovics József iratai. Lonovics életére, pályájára, a vezetése alatt álló egyházmegyéik igazgatására vonatkozó iratok, 1793–1867) IV. ff. 236–242, ff. 251–254; vö. BUSKU ANITA ANDREA: Lonovics József levelei Pálffy Mórchoz, 1862. In: Lymbus. Magyarságtudományi Forrásközlemények. Főszerk.: Ujváry Gábor. Bp., 2010. 247–261. p.

³ A küldöttségnek tagja volt még Batthyány Lajos, Deák Ferenc és Mailáth Antal is. A „haza bölcsének” beszámolóját ld.: Szószék és csatatér. Politikusi naplók és visszaemlékezések, 1848–1849. Szerk.: Hermann Róbert. Bp., 2000. 410–415. p.

⁴ OSzKKt. Fol. Hung. 1919 (= Lonovics József beszédei, I). ff. 134^r–149^r.

⁵ LONOVICS JÓZSEF: Emlékebeszéd idősb. székhelyi Majláth György m. akad. igazgató tag felett. Pesten, 1863. (MTA Évkönyvei, X. 11. sz.)

jellemzők analizésével kapcsolatban korábbi kutatásunk során kellően körüljártuk a témát.⁶

Hogy szükséges a kézirat szövegének pontos közreadása, mi sem mutatja jobban, mint az egykori csanádi püspök méltatása kapcsán keletkezett szöveg utóéletének számos tanulsága. Ipolyi Lonovics fölött tartott emlékbeszédének ugyanis több változata is fennmaradt.⁷ Kiadta Heckenast a *Pesti Hírnök* mellékleteként;⁸ ugyanez a melléklet megjelölése nélkül szintén napvilágot látott; megjelentette Eggenberger is;⁹ ahogyan a *Melléklet az Idők Tanújához* címmel ugyancsak; illetőleg akár fontos tanulságokkal szolgálhatna Ipolyi kézírata az esztergomi Prímási Levéltárban. Az egyes szövegváltozatok hasonló eltéréseinek hátterében az áll, hogy a Török János által szerkesztett *Pesti Hírnök* és a Lonkai Antal által jegyzett *Idők Tanúja* című folyóiratok az 1860-as évek elejétől egyházi befolyás alá kerültek, 1868 végén pedig egyesültek. A társulás után a *Magyar Állam* nevet vette fel az újság Lonkai főszerkesztése alatt.¹⁰ A Heckenastnál nyomtatásra kerülő verzióval szemben némileg tartalmasabb az Eggenbergernél kiadott. Például a 19. lapon ez utóbbinál a következő megjegyzés szerepel a szónoklatok elenyészésével kapcsolatban – ellentétben a többi változattal – : „Azóta értesültem, hogy egyházi beszédei közül néhány még kéziratban egyeseknél fennmaradt.”

A Lonovics által írt autográf kézirat, valamint a nyomtatott változat között talán a legszembetűnőbb különbség a néhány évtizede bevezetett helyesírási elvekhez való szándékos közeledés („academia” – „akademia”), valamint a nyelvjárási jelenségek elnyomása – pontosabban a helytelennek érzett alakok felváltása a helyesnek véltelkkel. Szembetűnő a kézirat rövid magánhangzóinak hosszúval történő felcserélése (például „szabályszerű” – „szabályszerű”, „kihültek” – „kihültek”, eleve az -ul/-ül képző csaknem mindig, „ugy” – „úgy”), vagy az archaikusabb toldalékok modernebbel való felváltása („jellemvonásik” – „jellemvonásaik”), de bizonyos esetekben láthatóan helyesnek érezte a kiadó, esetleg a nyomdász a kéziratban is szereplő alakokat megtartani: „éltök” – „éltök.” Jó pár alkalommal előfordul a tartalmi változtatás is, egyes esetekben kevésbé („aki” – „amely”, vessző helyett és, egy újabb jelző betoldása a meglévő mellé, „művészi összhangzás” – „művészeti összhangzás”), máskor lényegesebb („épüljenek” – „kéjelegjenek”), míg olykor igen fontos szemantikai különbséget okozva ezzel az eljárással. Utóbbira példa lehet, hogy a 145r-en két esetben is merőben más évszám szerepel a kéziratban, mint a

⁶ BUSKU ANITA ANDREA: Lonovics József emlékbeszédei. In: *Irodalomtörténeti Közlemények*, 2010. 1. sz. 25–75. p.

⁷ Ipolyi Arnold (1823–1886) Törökszentmiklóson szolgált, később egri kanonok, beszercebányai, majd nagyváradai püspök. A *Magyar Mythologia* című írásával – merőben szokatlanul – akadémiai beszédben váltotta ki Csengery Antal bírálatát.

⁸ IPOLYI ARNOLD: Lonovics József érsek, Magyar akadémiai igazgató- és tiszt. tag emlékezete. Tartatott a MTA-ban: 1868. máj. 18.) Pest, 1868. (Melléklet a „Pesti Hírnök”-höz).

⁹ MTA Évkönyvei. XI. köt. Pest, 1868.

¹⁰ Vö.: Haza és haladás. A reformkortól a kiegyezésig. (1790–1867) Bp., 2000. [Online: Magyar Elektronikus Könyvtár, <http://mek.oszk.hu> – 2013. november.]

nyomtatott verzióban: az 1839–40 / 1843–44. és az 1843–44. / 1847–48. évi diéták keveredését követhetjük nyomon.

Sok esetben eltérő a nyomtatott szöveg mondanivalója, azonban mégsem jelenthetjük ki, hogy Lonovics – legalábbis jelentősen, adatolható módon – tiltakozott volna a szellemi termékébe való beavatkozás miatt, hiszen nem egy levele fennmaradt, amelyben írását népszerűsíti, illetve a gratulációkra reagál, ám egy alkalommal sem teszi szóvá a kiadvány gyenge minőségét.

Igen sok a különbség tehát a kézirat és a nyomtatvány között, ami felveti annak a lehetőségét, hogy talán nem a Lonovics által papírra vetett változat került a nyomdászhoz, hanem a beszéd elhangzásakor lejegyzésre került variáció szövegét veheti kézbe az olvasó. Az egykori csanádi püspök híres volt jó memóriájáról, szónoki képességeiről, így feltételezhetjük a beszéd emlékezetből történő előadását. A tévedések, lejegyzett szavak felcserélése pedig betudható a betegeskedő, szellemi képességeit ugyan megőrző, ám már korosodó állapotának, valamint a lelkileg megterhelő eseménynek – hiszen olyan dolgokról kellett nyilatkoznia, melyek a saját életét nagyban befolyásolták, száműzetésre és egyházi méltóságairól való lemondásra kényszerítették.

Maga a kézirat elkészítése azt az eljárást követte, mi szerint az írója előbb összeállította jegyzeteit, s egy későbbi fázisban kívánta kiegészíteni azokat az adatokat, melyek nem jutottak rögtön eszébe. Ilyen többek között a 137v lapon az erdélyi kiküldetés évszámának hiányos megadása, de talán ez húzódhat meg annak a háttérben is, hogy a kézírásos verzióban egy helyütt (135r) pusztán a „több országgyűlésen” kifejezés szerepel, míg a végleges változatban konkrétan az 1811–12. évi diéta kerül említésre.

Az adott forrást betűhíven, a rövidítések megtartásával, csupán az emendálás elvégzésével adjuk közre. Lábjegyzetben jelöljük a kézírathoz képest a nyomtatott változat eltéréseit. Az utóbbiban nem, az előbbiben viszont a kihúzás szándékával szereplő rész jelölése: <n>, a föléírt javítás jelölése: [n], az utólagosan, a lap szélére, netán más lapra írt betoldásé: {n}, az olvashatatlan kifejezésre a * utal. A lapszám jelölése: (nr), illetve (nv), a lap rectoja, illetve versoja alapján. A kéziratban szereplő részletek esetében aláhúzással történik a kiemelés, míg a nyomtatottban ritkítás révén, itt az eredeti eljárásnak megfelelően aláhúzzuk. A kéziratban szereplő, ám kihúzott – így a nyomtatottban nyilván nem szereplő – részt csak kurziváljuk, nem jelöljük külön, hogy nem olvasható a nyomtatottban. A kézirat és a nyomtatott közötti különbségeket, amennyiben lehetséges, kurziválva jelöljük, valamint lábjegyzetben is megfogalmazzuk. Ha más-képp szerepelnek a bekezdések a nyomtatott változatban, mint a fogalmazványon, azt nem jelöljük. Az őrszót közöljük.

* * *

Lonovics József *Emlékbeszéd idősb. székhelyi Majláth György m. akad. igazgató tag felett* c. munkájának szövegkritikai kiadása az *Egyháztörténeti Szemle* 2014. évi 1. számának internetes változatában (www.egyhtortszemle.hu) olvasható.